

Date: 1st April-2026

CHO‘LPON IJODIDA ERK VA OZODLIK G‘OYASI

Ruzmurodova Rayhona

Qoraqalpog‘iston davlat universiteti
Filologiya Fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu bobda Abdulhamid Cho‘lpon ijodida erk va ozodlik g‘oyasining ko‘p qirrali namoyon bo‘lishi tahlil qilinadi. Jadidchilik harakatining yetakchi vakili sifatida Cho‘lponning shaxsiy iroda, milliy mustaqillik va ijtimoiy ozodlikka intilishi uning she‘riy, nasriy va dramatik asarlarida qanday aks etgani o‘rganiladi. Tadqiqotda Cho‘lponning asarlaridagi ramziy ma‘nolar, allegorik tasvirlar va ayollar ozodligi kabi masalalar orqali individual va milliy ozodlik g‘oyalarining sintezi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Cho‘lpon, Erk, Ozodlik, Jadidchilik, Milliy uyg‘onish, Adabiyot, Kecha va kunduz, Ayollar ozodligi

Abstract: This chapter analyzes the multifaceted manifestation of the idea of free will and liberty in the works of Abdulhamid Cho‘lpon. As a leading representative of the Jadidism movement, Cho‘lpon's aspiration for personal will, national independence, and social liberation is examined across his poetic, prose, and dramatic works. The study reveals the synthesis of individual and national freedom ideas through symbolic meanings, allegorical depictions, and issues like women's emancipation in Cho‘lpon's literary output.

Keywords: Cho‘lpon, Free Will, Freedom, Jadidism, National Revival, Literature, Night and Day, Women's Emancipation

Аннотация: В данной главе анализируется многогранное проявление идеи свободы и воли в творчестве Абдулхамида Чулпана. Исследуется, как стремление Чулпана к личной воле, национальной независимости и социальной свободе, как ведущего представителя движения джадидизма, отразилось в его поэтических, прозаических и драматических произведениях. В исследовании раскрывается синтез идей индивидуальной и национальной свободы через символические значения, аллегорические образы и такие вопросы, как эмансипация женщин в произведениях Чулпана.

Ключевые слова: Чулпан, Свободная воля, Свобода, Джадидизм, Национальное возрождение, Литература, Ночь и день, Эмансипация женщин

Kirish

O‘zbek adabiyoti tarixida Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Yunusov, adabiy taxallusi Cho‘lpon bilan tanilgan ijodkor, XX asr boshlaridagi milliy uyg‘onish davrining eng yorqin namoyandalaridan biridir [1], [2]. Uning ijodi nafaqat badiiy qimmatga ega, balki o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy va falsafiy g‘oyalarini, xususan, erk va ozodlikka intilishni chuqur aks ettirgani bilan ham ahamiyatlidir. Cho‘lpon yashagan davr Turkistonning ikki tomonlama zulm ostida qolgan, milliy o‘zlikni anglash va mustaqillik g‘oyalari

Date: 1st April-2026

shakllanayotgan murakkab bir pallaga to'g'ri keladi [2]. Shu sababli, uning asarlarida shaxsiy iroda (erk) va milliy-ijtimoiy mustaqillik (ozodlik) g'oyalari markaziy o'rin tutadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy muammosi Cho'lponning turli janrlardagi asarlarida erk va ozodlik g'oyasining qanday shakllarda namoyon bo'lganini, ularning o'zaro bog'liqligini va Cho'lponning bu g'oyalarni ifodalashda qo'llagan badiiy vositalarini kompleks tahlil

Adabiyotlar sharhi

Cho'lpon ijodi Jadidchilik harakati doirasida shakllangan bo'lib, bu harakatning asosiy g'oyalari – ma'rifat, taraqqiyot, milliy o'zlikni anglash va mustaqillik – uning asarlarida o'z ifodasini topgan [1], [2]. Cho'lponning intellektual rivojlanishida Zaki Validiy va Abdurauf Fitrat kabi jadid namoyandalari bilan uchrashuvlari muhim rol o'ynagan [1]. U Sharq va jahon adabiyoti, shuningdek, 1905-yilgi ma'rifatparvarlik harakati ta'sirida bo'lgan [2].

Cho'lponning "Uyg'onish" (1922) va "Soz" (1935) she'riy to'plamlari, "Qurboni jaholat" (1914) nasriy asari hamda "Kecha va kunduz" romani (1935-1937) uning erk va ozodlik g'oyalarini ifodalashdagi asosiy manbalar hisoblanadi [1], [2], [3]. Xususan, "Kecha va kunduz" romani "O'tkan kunlar" bilan bir qatorda o'zbek adabiyotining muhim asarlaridan biri sifatida e'tirof etiladi va unda jamiyatdagi ziddiyatlar, mehnatkash xalq, ayniqsa ayollar duch kelgan qiyinchiliklar

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda Cho'lpon ijodida erk va ozodlik g'oyasini tahlil qilish uchun hermenevtik va tarixiy-qiyosiy metodologik yondashuvlardan foydalaniladi. Hermenevtik yondashuv Cho'lponning asarlaridagi matnlarni chuqur talqin qilish, ularning yashirin ma'nolarini, ramziy qatlamlarini va allegorik tasvirlarini ochishga qaratilgan. Bu, ayniqsa, senzura sharoitida yozilgan asarlardagi yashirin xabarlarni tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy-qiyosiy metod esa Cho'lpon ijodini o'z davrining ijtimoiy-siyosiy konteksti, Jadidchilik harakati g'oyalari va boshqa adiblar ijodi bilan qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi.

- She'riy to'plamlari: "Uyg'onish" (1922), "Soz" (1935) [1], [2].

Natijalar va tahlil

Cho'lpon ijodida erk va ozodlik g'oyasi bir-birini to'ldiruvchi ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: shaxsiy iroda va ruhiy ozodlik (erk) hamda milliy va ijtimoiy mustaqillik (ozodlik).

Tarixiy va falsafiy kontekst: Cho'lponning ijodiy faoliyati Turkistonning chor Rossiyasi mustamlakasi ostida bo'lgan va mahalliy amaldorlarning zulmi kuchaygan davrga to'g'ri keladi [2]. Bu "ikki tomonlama zulm" sharoitida milliy uyg'onish va ozodlikka intilish Cho'lpon ijodining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan. Uning 1905-yilgi ma'rifatparvarlik harakati va Jadidchilik g'oyalari ta'sirida shakllanishi [2] uning asarlarida erk va ozodlikka bo'lgan kuchli ishtiyoqni izohlaydi. Cho'lponning 1914-yilda "Sadoyi Turkiston" gazetasida chop etilgan ilk she'ri "Turkistonli qardoshlarimizga" [1]

Date: 1st April-2026

ham milliy uygʻonish va birlikka chaqiriq boʻlib, ozodlik gʻoyasining ilk kurtaklarini oʻzida mujassam etgan.

Sheʼriyatda "erk" gʻoyasining namoyon boʻlishi: Choʻlponning sheʼriyati, ayniqsa "Uygʻonish" (1922) va "Soz" (1935) toʻplamlaridagi asarlarida shaxsiy erk, ruhiy ozodlik va oʻzlikni anglash gʻoyalari markaziy oʻrin tutadi [1], [2]. Uning sheʼrlarida koʻpincha insonning ichki dunyosi, uning erkin fikrlashga, oʻz taqdirini oʻzi belgilashga boʻlgan intilishi tasvirlanadi. Bu, bir tomondan, shaxsning anʼanaviy cheklovlardan, ikkinchi tomondan, mustamlakachilik zulmi ostidagi ruhiy qullikdan ozod boʻlishiga chaqiriqdir. Choʻlpon sheʼriyatida "uygʻonish" tushunchasi nafaqat milliy, balki individual uygʻonishni, shaxsning oʻz ichki kuchini anglab yetishini ham anglatadi. Bu esa har bir shaxsning oʻz erkiga ega boʻlishi, oʻzligini topishi orqali umummilliy ozodlikka erishish mumkinligini ifodalaydi.

Nasriy va dramatik asarlarda "ozodlik" gʻoyasining tasviri: Choʻlponning nasriy asarlari, ayniqsa "Kecha va kunduz" romani, milliy va ijtimoiy ozodlik gʻoyasining eng yorqin ifodasidir. Roman XX asr boshlaridagi Turkiston hayotini, Birinchi jahon urushi davridagi ijtimoiy ziddiyatlarni va xalqning ogʻir ahvolini tasvirlaydi [2], [3]. Choʻlpon bu asarida "ikki tomonlama zulm" ostida qolgan jamiyatning uygʻonishini, turgʻunlikdan chiqishga intilishini koʻrsatadi [2]. U mahalliy va mustamlakachi amaldorlarning korrupsiyasini, ularning milliy manfaatlariga zid harakatlarini tanqid qiladi, shu orqali siyosiy va ijtimoiy ozodlikka chaqiradi [2]. "Kecha va kunduz" romanida ayollar ozodligi masalasi alohida oʻrin tutadi.

Muhokama

Choʻlponning erk va ozodlik gʻoyasini shaxsiy, ijtimoiy va milliy darajalarda tahlil qilishi oʻzbek adabiyotida chuqur iz qoldirgan. Uning asarlari nafaqat oʻz davrining dolzarb muammolarini aks ettirgan, balki kelajak avlodlar uchun ham ilhom manbai boʻlib xizmat qilgan. Choʻlponning bu gʻoyalarni ilgari surishdagi jasorati, ayniqsa, 1937-yilda hibsga olinishi va 1938-yilda qatl etilishi [2] uning ijodiy merosining qanchalik xavfli va shu bilan birga qimmatli ekanligini koʻrsatadi.

Choʻlponning ayollar ozodligi masalasiga eʼtibor qaratishi uning Jadidchilik harakatidagi ilgʻor pozitsiyasini tasdiqlaydi. Uning "Kecha va kunduz" romanidagi ayollar obrazlari orqali jamiyatdagi anʼanaviy cheklovlarni tanqid qilishi, ularning erkini himoya qilishi oʻz davri uchun juda dadil qadam boʻlgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Abdulhamid Choʻlpon ijodida erk va ozodlik gʻoyasi markaziy oʻrin tutadi va uning sheʼriy, nasriy hamda dramatik asarlarida koʻp qirrali tarzda namoyon boʻladi. Choʻlpon shaxsiy iroda (erk) va milliy-ijtimoiy mustaqillik (ozodlik) gʻoyalarini mohirona sintez qilib, oʻz davrining eng dolzarb muammolarini badiiy jihatdan yuksak darajada aks ettirgan. Uning asarlarida milliy uygʻonishga chaqiriqlar, mustamlakachilik va mahalliy zulmga qarshi norozilik, shuningdek, ayollar ozodligi kabi masalalar chuqur falsafiy va badiiy talqin etilgan.

Date: 1st April-2026

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Cho'lponning erk va ozodlikka intilishi nafaqat siyosiy-ijtimoiy harakat sifatida, balki insonning ichki dunyosidagi ruhiy uyg'onish va o'zlikni anglash jarayoni sifatida ham tushunilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] Khalid, Adeeb. Musulmon madaniy islohoti siyosati: Markaziy Osiyoda jadidchilik. Berkeley: University of California Press, 1998.
- [2] Soucek, Svat. Ichki Osiyo Tarixi. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- [3] Allworth, Edward. "Abdulhamid Chulpanning She'riyati." Amerika Sharqshunoslik Jamiyati Jurnali, vol. 84, no. 2, 1964, pp. 150-161.
- [4] Khalid, Adeeb. "Jadidizm va Rus inqilobi: Markaziy Osiyo misolida." Slavyan Sharhi, vol. 60, no. 2, 2001, pp. 270-289.
- [5] Paksoy, H. B. "Milliy o'zlikni izlash O'zbek adabiyotida: Abdulla Qodiriy va Cho'lpon misolida." Markaziy Osiyo Tadqiqoti, vol. 10, no. 4, 1991, pp. 1-14.

